

УДК 378. 370.013

МАКЕДОНСЬКА С.І.,

здобувач кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя),
makedon_20@mail.ru

КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ЯК БАГАТОЕЛЕМЕНТНА СИСТЕМА

У статті розглянуто культуру вчителя як багатоелементну систему. Надано характеристику основних її елементів. Встановлено зміст та форма культури вчителя. Визначено складові професійно-педагогічної діяльності учителя, яку він здійснює у спеціально організованих освітніх установах. Доведено, що феномен культури вчителя представляє собою складну систему, елементами якої є знання, мова, цінності, переконання, звичаї, традиції, новаторство. Робиться висновок що сукупність перелічених елементів в своєму взаємозв'язку складають зміст культури вчителя, а форма полягає у способі її існування та функціонування, що виражається у нормах.

Ключові слова: культура, вчитель, діяльність, знання, система, традиції, новаторство

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Сьогодні, коли освіта в Україні проголошена національним пріоритетом та розглядається як передумова інтелектуальної безпеки держави, формування педагогічної майстерності, невід'ємною частиною якої є вчительська культура, переросли з вузькопрофесійних у загальнодержавні і стають предметом активного обговорення у наукових колах. Актуальними на сьогодні є дослідження феномена культури вчителя, як невід'ємного компоненту його педагогічної майстерності, що корелюється з ідеями виховання, гуманізму, просвітництва, досвіду, і залежить від багатьох складових - соціосередовища, політики, економіки, розвитку соціогуманітарних наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові дослідження феномену культури вчителя у більшості дослідників герменевтизуються як така культура вчителя, що включає рівень його професійної культури, ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості, творчості, діяльності, когнітивних моделей, націлених на самоудосконалення особистості.

Модифікації цих питань можемо зустріти у розвідках Б. Гершунського, Є. Гусинського, В. Андрущенко, В. Беха, В. Кременя, С. Клепка, А. Запесоцького, В. Швирьова, С. Гессена, В. Воловика, В. Лутая та ін.

Мета статті – герменевтизувати основні елементи культури вчителя як багатоелементної системи, встановити взаємозв'язок між її елементами та визначити зміст і форму культури вчителя.

Обговорення проблеми

Культура – широке, складне і різноманітне явище, яке слід витлумачити як соціально-історичний та онтолого-еволюційний досвід цивілізації і людства, охоплює практично все, що створюється людьми і засвоюється суспільством, тому рефлексується з творчістю, діяльністю, реалізацією індивідуальних потенцій людини, що проявляються у процесі генези держави, суспільства, цивілізації. Парадигми культури, що створювалися на протязі історичного досвіду людства, ми розглядаємо як деякі максими, що результуються через соціоповедінські паттерни, ментальні акти, певні психостани суб'єкта.

Історично сформовані різноманітні філософські підходи до розуміння культури свідчать, що вона має психічну, онтологічну, соціально-нейропсихофізіологічну природу у ракурсах взаємодії людини з середовищем, соціумом, колективом, певними соціальними спільнотами. Тому в літературі має місце велика кількість визначень даного феномена, які не заперечують один одного, а лише доповнюють, висвітлюючи різні аспекти, грані, функції культури.

Гностичні аспекти культури, що висвітлені у «Філософському словнику», тлумачать культуру як сукупність всіх видів перетворень людини і суспільства, а також результатів цієї діяльності, втілених у матеріальних і духовних цінностях. Це нібито «друга природа», яка створена рукою і думкою людини, яка народжується, живе, вмирає. Культура – це багатосаровий світ цінностей, змістовна сторона суспільного життя, світ людини, в якому він формується та існує як людина [7].

Історична ретроспектива аналізу культури у рамках людської діяльності, на нашу думку, виокремлює базове значення культури відносно інших тлумачень культури. У зв'язку з цим, пов'язуючи культуру з наслідками діяльності людини, ми виділяємо саме поняття «діяльність».

Означимо, що діяльність – це соціальна форма руху. Вона покликана відобразити сутнісні характеристики соціальної матерії, сприяючи виявленню притаманних їй причинно-наслідкових зв'язків, законів та закономірностей суспільного розвитку [12, 93]. Розкриваючи сутність культури взагалі ми виділяємо діяльність, яку виконує учитель, є педагогічною.

В рамках даного дослідження педагогічна діяльність являє собою особливий вид соціальної діяльності, що передбачає передачу від старших поколінь до молодших, накопичених людством, культури і досвіду, створення умов для їх особистого розвитку і підготовки до виконання певних ролей у суспільстві [9, 128]. Запропонований підхід до предмета дослідження акцентує увагу на тому, що педагогічна діяльність притаманна не тільки вчителям, а й членам родини, різноманітним громадським угрупованням, засобам інформації. Тому соціально-філософський підхід до педагогічної діяльності зводиться до того, що у процесі ускладнення сучасних трансформаційних процесів будь-яка людина у своєму житті здійснює педагогічну діяльність стосовно себе самої, своїх дітей, колег, друзів. Згідно з

нашою авторською концепцією, педагогічна діяльність учителя, яка здійснюється у спеціально організованих освітніх установах, визначається як професійно-педагогічна діяльність. Основними видами професійно-педагогічної діяльності, яка здійснюється у цілісному педагогічному процесі, є навчання і виховання як складноорганізовані соціальні системи.

Сучасні досягнення соціально-філософської думки свідчать, що педагогічна діяльність визначається як доцільне, довільно направлене дорослішання дитини у соціокультурному просторі людського спілкування [11,440-443]. У більш широкому контексті виховання розуміється як будь-який свідомий план планований естетичний і моральний вплив на індивіда або групу людей будь-якого віку. У професійно-педагогічному сенсі це діяльність спеціально підготовлених вихователів за особливою програмою, направленою на формування морального почуття, культурних потреб та їм відповідних творчих здібностей молодого покоління, креативності в кореляції з правовими, естетичними, філософськими, релігійними, економічними, політичними екзистенційними тенденціями.

Термін «навчання» моделює специфіку виховної діяльності, здебільш направленою на управління пізнавальною діяльністю учнів [9,129]. Як певна мультисистема, людська діяльність складається з того, хто «діє», і того, на кого ця діяльність направлена, тобто з суб'єкта та об'єкта діяльності як складноорганізованих систем, що знаходяться у кореляції один до одного. Специфічність феноменальності цього взаємо зв'язку у тому, що суб'єкт-об'єктний процес навчання і виховання повинен перетворитися на суб'єкт-суб'єктний, в контексті якого суб'єктом педагогічної діяльності є вчитель, а інструментом його впливу особистість, якій притаманні знання, уміння, почуття, воля. Учень з об'єкта впливу повинен перетворитися на суб'єкт перетворюючої діяльності, яка виникає як результат соціалізації.

Висвітливо це наступним чином.

По-перше, навчання і виховання як парадигми соціалізації екзистенції – це безпосередньо зворотний зв'язок спілкування на діяльнісному рівні, в контексті якого учень для вчителя вже є не об'єктом впливу, а рівний йому суб'єкт діяльності. Рівний, у загальнолюдському сенсі, як приналежний до «*Homo sapiens*», як рівнозначний член суспільства, незважаючи на відмінність у віці, гендерних ознаках, життєвому досвіді та ін.

По-друге, педагогічний процес як гуманістично-інтелектуальний аспект соціовідносин репродукує елементи самоосвіти і самовиховання учнів, де учень виступає також у ролі суб'єкта.

По-третє, педагогічний процес на діяльнісному рівні змінює не тільки учня, а й вчителя, розвиваючи у ньому певні атрибути самовдосконалення, професійного зростання у констеляції з суб'єктивно-об'єктивними факторами, що перетворюють поперемінно вчителя на об'єкт, учня – на суб'єкт чи навпаки, що в цілому приводить до зростання «іміджу екзистенції суб'єктів» як вчителя, так і учня.

Суттєвим атрибутом педагогічної роботи є й те, що вона з початку і до кінця є процесом взаємодіяння людей, що посилює роль особистісних факторів у педагогічній роботі і підкреслює важливість моральних атрибутів. Тому тільки людина створює культуру, так як «вона має найбільшу перевагу, тобто здатність навчати і навчатися через взаємодію з іншими людьми» [3, с. 92]. Культура має безпосереднє відношення до взаємодії між суб'єктом та об'єктом педагогічної діяльності, яка можлива завдяки засобам педагогічної діяльності, одним з яких є культура вчителя. Отже, перелічимо та надамо їм характеристик.

Важливим елементом культури вчителя є знання, що створені у процесі людської діяльності як продукт активності людини у соціумі-державі. У педагогічному словнику термінів поняття «знання» визначається як перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини. Знання інваріантно можуть бути життєвими, донауковими, художніми та науковими (емпіричними і теоретичними), вони, як правило, результуються у мультипроцесах та зводяться до констатації фактів та їх опису.

Наукові знання існують як специфічні онтологічні, метафізичні, феноменологічні чи герменевтичні категорії, що піднімаються до рівня пояснення фактів, осмислення їх в системі понять даної науки, включаються до складу соціально-філософської теорії. Сутність наукового знання полягає в іманентному поясненні дійсності в її минулому, сьогоденні і майбутньому, достовірному узагальненні фактів, у тому, що за випадковим воно знаходить необхідне, закономірне, за поодиноким – загальне і на цій основі здійснює науковий прогноз, мислення людини постійно рухається від незнання до знання, від поверхневого до все більш глибокого і всебічного [5, 65-66]. Але рух мислення від незнання до знання неможливий без філософських знань, які є передумовою формування культури наукового мислення.

З філософської точки зору знання – це знання «єдиного у всьому». Специфіку філософського знання складають наступні риси: дуже широкий рівень узагальнення (категорії, принципи); форма людського самоусвідомлення; окреслення дійсності, якою вона має бути; наслідок рефлексії людини, як погляд скрізь призму своїх цінностей і інтересів; результат мислення про реальність і мислення про мислення.

Культура як специфічна категорія філософського знання, на наш погляд, включає основні атрибути культури філософського мислення, що є обов'язковою складовою професійної культури вчителя.

Відмітимо, що вчитель як носій людської духовності, гуманності креативності духу, нормативів естетики і моралі, художньо-естетичної творчості та мистецтва визначається як спеціаліст, який здійснює навчання та виховання у школах різних типів, має спеціальну підготовку у цій сфері, отриману в педагогічних інститутах і університетах [5, 238]. Під спеціальною підготовкою ми розуміємо оволодіння спеціальними видами знань, які спрямують його у професійній підготовці. У першу чергу – це: 1) наукові

знання фундаментальних наук, які можна віднести до основних блоків - гуманітарні, природничі, соціальні; 2) предметні, до яких до речі належить й педагогіка. По-друге, філософські знання, які є обов'язковою складовою гуманітарних наук педагогічних вузів, завдяки яким відбувається опанування культурними смислами, накопиченими людством та світоглядне самовизначення людини.

З точки зору автора, характерною особливістю філософської культури педагога є передача знань наступним поколінням, тому важливим елементом культури вчителя є мова як транслятор знань, за допомогою якої здійснюються феномени людської рефлексії, комунікації, самовираження. Мова як знакова система (природна або штучна) виконує пізнавальну та комунікативну функції у процесі людської діяльності [7,138]. Мова виступає як система знаків, наділених певним значенням, котрі використовуються для збереження, перетворення та передачі інформації, яка перетворюється на регулятор поведінських паттернів суб'єкта. Мова має особливе значення в системі культури, вона є першоосновою будь-якої культури, оскільки нею не можна оволодіти без категоріального апарату мислення-рефлексії індивідів та спілкування з іншими людьми. Мова як специфічний елемент культури підтримує згуртованість суспільства, допомагає людям координувати свої дії, відображає загальні знання людей про традиції, сучасні події, розвиваючи структури свідомості і підсвідомості. Мова є засобом людського спілкування, мислення і самовираження у різноманітних формах духовного виробництва та споживання [7,106-107]. За допомогою мови людина наповнює смислом наслідки своєї діяльності у різних галузях суспільного життя: науки, мистецтва, спорті в адитивності з соціокультурним досвідом індивіда, традиціями, ритуалами, звичаями тієї чи іншої нації, що визначає специфічний тип культури.

Наступним компонентом культури вчителя, що надає їй характеристик ми вважаємо цінності, що залежать від онтологічно-соціальної активності індивідів у соціумі. Культура виявляється тим культурним полем формування цінностей, у контексті яких система цінностей та ідей слугує регулюванню поведінки людини. «Цінності» як аксіологічно-модальний критерій визначаються як специфічні соціально-культурні визначення об'єктів навколишнього світу (в тому числі і духовних), що виявляють їх позитивне або негативне значення у проєкціях для людини і суспільства (благо, добро і зло, прекрасне і потворне, які закладено в явищах суспільного життя і природи). Ззовні цінності виступають як атрибути предмета чи явища, але вони властиві йому не від природи, не просто через внутрішню структуру об'єкта самого по собі, а як такого, що він втягнутий у сферу суспільного буття людини і є носієм певних соціальних відносин [7,128].

В Універсумі є речі, без яких життя людини неможливе, наприклад, повітря, вода, їжа тощо. Вони цінні по відношенню до людини, але, якщо людина цього не усвідомлює, то перелічені приклади втрачають свою цінність. Це свідчить про те, що цінність – це зафіксована в людській

свідомості характеристика відношення до об'єкта, розглянута людиною здатність задовольняти потреби як джерело позитивних емоцій. Один з основоположників аксіології Р. Ріккерт поділяв цінності на шість класів: логічні (в наукових досягненнях), естетичні (у творах мистецтва), містичні (в культах), релігійні, моральні, особистісні [8,138]. З дитинства у людини формуються ціннісні орієнтири, свідомо або ні, людина вибудовує свою систему цінностей на основі культурних цінностей суспільства як арсеналу духовно-інтелектуальних каузальностей діяльнісно-активних людей. Так, М.Каган наприклад, поділяв систему ціннісних орієнтацій людини на:

- фінальні - вищі цінності, найважливіші серед яких: життя, свобода, справедливість, любов, щастя, дружба, гуманізм;
- інструментальні – засоби та умови для досягнення фінальних цінностей, серед яких здоровий спосіб життя, збереження здоров'я;
- похідні цінності - вираження інших цінностей, що мають значимість лише як ознаки і символи останніх - подарунок як прояв любові або дружби [6].

Як свідчить аналіз, є цінності, так би мовити фундаментальні, які відносяться до філософських цінностей - це благо, свобода та істина. Атрибутом людського знання є істина, всі види людського пізнання, спрямовані на її досягнення. Істина досягається людиною шляхом пізнання і розуміння. Тільки істинне знання служить людині могутнім знаряддям перетворення дійсності. Єдність істини та її розуміння створюють ідеальні проекти і програми, які базуються на знанні об'єктивної реальності і відповідних цінностей суб'єкта. Інакше кажучи, будь-який акт людської діяльності стає осмисленим завдяки ціннісним орієнтирам людини.

У всіх випадках взаємодії людини зі світом вона завжди орієнтована на кінцеву цінність – Благо. Тенденції осмислення блага пов'язані із спробами обґрунтування моралі, які склалися в метафізичній (Платон, стоїки, Ф. Аквінський, І. Кант, Ф. Г. Бредні та ін.) та в емпіричній (Аристотель, Епікур, Т. Гоббс, Б. Мандевіль, К. А. Гельвецій, І. Бентам, Дж. Ст. Мілль, Ф. Хатчесон, А. Сміт та ін.) етиці. Прагнучи до блага, людина виражає свою індивідуальність, саморозвивається і орієнтується на ключову цінність людського буття – свободу. Прагнення до свободи притаманно всім людям, між тим міра свободи має різні межі, що пов'язано з рівнем моралі, ціннісними орієнтаціями та ідеалами людини. Приведені філософські цінності стали передумовою виникнення всіх наявних цінностей, які в умовах різних метаморфоз буття змінюються, трансформуються, стають конкретними в контексті стану свідомості людини, що приводить до їх реалізації у процесі діяльності.

Педагогічні цінності визначаються специфікою педагогічної діяльності, її роллю у соціумі та індивідуальністю самого педагога і залежать від соціальних, економічних, політичних відносин, а також колізій самої екзистенції. В їх основу покладено розуміння людського життя, освіти в цілому, а ідея виховання всебічно і гармонічно розвиненої особистості

складає ціннісну орієнтацію педагогічної діяльності. Саме система педагогічних цінностей становить основу виховання і приводить до креативних досягнень. Педагогічними цінностями у сучасному українському суспільстві є такі як:

- громадські: верховенство закону, права і обов'язки людини, суверенітет особи;
- національні: патріотизм, пошана до державної символіки, дбайливе ставлення до навколишнього середовища;
- загальнолюдські: милосердя, доброта, свобода, чесність, турботливе ставлення до дітей, людей похилого віку;
- особистісні: відповідальність, толерантність, урівноваженість, комунікабельність, самостійність.

Таким чином, цінності формують смисл існування людини і суспільства, що структурують конструкти культурних об'єктів чи культурних континуумів.

Цінності змінюються історично, мають різні етнічні ознаки, для соціальних спільнот притаманні свої характерні цінності. А звідки ж вони виникають? У більшості випадків вони утворюються з досвіду людини. В цьому полягає взаємозв'язок між набутими знаннями, які транслюються завдяки мові та застосуванню знань, та мають певний ціннісний орієнтир.

Спочатку знання, виникаючи як сукупність звичок, специфічних форм поведінки, які переходять від покоління до покоління як ознаки людського способу життя, згодом, способи побуту закріплюються в нормативні утворення: звичаї і традиції, беручи на себе роль кодів поведінки людей. У процесі подальшого розвитку завдяки соціальним установам, освіти й виховання - релігійні, політичні, правові установи зберігаються і транслюються у суспільстві. Тут ми вибачаємо зв'язок з наступними елементами культури вчителя, такими, як: звичаї, традиції і новаторство

На нашу думку, це звичаї як стійкі, повторювані, що передаються від покоління до покоління форми, способи, прийоми, методи людської діяльності, що складаються у рамках конкретної соціальної спільноти під впливом соціальних почуттів, уявлень, забобонів, емоцій, ілюзій, які, не отримавши логічного обґрунтування, знайшли несанкціоновану нормативність [7,82].

Основну роль регулятора поведінки членів спільноти - звичаї - відігравали ще у первісному суспільстві, коли члени общини робили так, як їх попередники. З розвитком суспільства вони втратили своє першочергове значення, і коло їх у наш час стало обмеженим, так як вони не зникають зовсім, а продовжують існувати у різних проявах. Наприклад, святкувати закінчення будь-якого процесу, наприклад, збору урожаю, закінчення навчального року, тощо. Поступово звичаї витісняються традиціями. Основна відмінність традиції від звичаю – це логічна, ідейна обґрунтованість, необхідність форм, способів, прийомів діяльності, що лежить в їх основі.

Варто зауважити у зв'язку з цим, що міркування з приводу традиції були на всіх етапах розвитку суспільства різними. Так, М.Шелер визначав, що певний прогрес можливий завдяки традиції, завдяки якій можливий посправжньому людський розвиток істотно заснований на руйнуванні традиції [4,116]. Бунтом проти традиції розвивався раціоналізм Нового часу. Ф. Бекон вважав, що людська думка має розпочати свій шлях до істини, заперечуючи традиції. Історія європейської культури Нового часу, як історія заперечення традицій, завершилася у ХХ ст. «запереченням заперечення» – самовикриттям раціоналістичної філософії.

На думку В. Воловика, традиції педагогічної діяльності можна визначити як відносно стійкі, що повторюються, такі, що володіють певною несанкціонованою нормативністю, форми, способи, прийоми, методи виховання і навчання підростаючих поколінь, які складаються в рамках конкретного соціального організму, будучи зумовленими соціально-економічними умовами й іншими особливостями його існування [2,78].

Ще у Стародавній Греції навчальні заняття проводилися з невеликими групами учнів, така форма згодом набула стійкого характеру та існувала в різних школах як звичаї. Згодом основна форма навчальних занять у формі уроку перетворилась на традицію. Теоретичне обґрунтування класно-визначеної системи навчання надав Я.А. Коменський. Після прийняття відповідних нормативних документів, які регламентують характер навально-виховного процесу (Закон України «Про освіту» та ін.), форма навчання у вигляді уроку набула характеру закону.

Система виховання, в основі якої лежать гуманістичні ідеї, теж має тимчасові параметри існування звичаю, традиції та закону. Ще Мен-Цзи (372 -289р.до н. ст.) висунув тезу про добру природу людини, визначаючи мету виховання, як формування добрих людей, наділених високими моральними якостями. Традиція гуманістичного виховання прослідковується майже у всіх філософсько-педагогічних концепціях за всі часи історії і залишається і сьогодні.

Слід також додати, що поряд з традиціями консервативними, «застарілими», які гальмують поступовий розвиток суспільства, є також традиції прогресивні, які виступають у формі новаторства. У понятті новаторства поєднується взаємообумовленість та взаємозв'язок старого і нового. Новаторство виступає як свідомо діяльність людей, що має певні цілі, носить суспільний характер, обумовлюється об'єктивними причинами, належить до особливого виду діяльності – перетворювальної [9,103]. Новаторство у педагогічній діяльності спрямоване на створення, підтримку, розвиток передових, прогресивних традицій і усунення віджилих, старих традицій, виходячи з потреб розвитку суспільства. Так, всім відома система оцінювання знань, вмінь та навичок учнів, яка десятиліттями здійснювалася за п'ятибальною шкалою у загальноосвітніх навальних закладах, змінилася на 12 бальну. Прикладом новаторства також є зміни у методах та засобах

навчання: поряд з традиційними – поява дистанційного навчання, застосування електронних підручників, щоденників.

Елемент культури вчителя, на нашу думку, є також переконання. У педагогічному словнику «переконання» визначено як послідовний багатоступінчастий процес, за допомогою якого погляди людини без примусу піддаються словесному впливу інших людей [5,229]. Повертаючись до філософського словника, в якому «переконання» – це не тільки інтелектуальна позиція, але і емоційний стан, стійка психологічна установка. Переконання передбачає не тільки розуміння, але і безумовне прийняття якоїсь реальності поглядів та ідей, які оволодівають нашою думкою в якості правильних і необхідних [7,118]. Переконання, таким чином, виконують роль морального регулятора суспільних відносин. В переконаннях домінує емоційний компонент і вони не потребують, у більшості випадків, логічного доведення чи підтвердження фактами, сприймаються як істина і не ставляться під сумнів.

У системі навчально-виховної та наукової діяльності переконання пов'язані з цілеспрямованою зміною думок, позицій, принципів поведінки її суб'єктів. Переконання дає змогу здійснювати соціальний контроль і сприяти взаємному соціальному пристосуванню, без яких неможлива продуктивна діяльність у системі науки і освіти. Переконання може розглядатися як аргументована позиція чи думка. Але, педагоги, на жаль, використовують переконання, як інструмент впливу на учня, при тому його ставлення до особистості учня набуває авторитарного характеру. Тому важливо, щоб переконання ґрунтувалися на філософських позиціях, що надасть їм об'єктивного характеру. Застосовуючи категорії діалектики, такі як, зміст і форма, необхідно також встановити їх стосовно до культури вчителя. Зміст – це сукупність елементів, предметів і явищ, а також їх взаємозв'язок один з одним і навколишнім середовищем. Форма – спосіб вираження змісту, його структури і організації, відносно стійкої визначеності зв'язку елементів змісту і їх взаємодії [7,107].

Таким чином, вище перелічені елементи культури вчителя є її змістом, між тим формою філософської культури вчителя є норми, як її спосіб існування і функціонування.

Норма (від латинського *norma* – провідний початок, правило, зразок) – встановлений еталон, стандарт для існуючих і створених об'єктів. Призначення норм полягає у тому, що вони визначають технологію людської діяльності. Просто кажучи: «Що і як треба зробити, щоб досягнути певного результату?» Виходячи з чого їх класифікують, як:

- загальнокультурні – це норми поведінки у суспільних місцях: театрах, музеях, тощо;
- соціальні – зразок поведінки чи дій індивідів або соціальних груп
- це певні правила, які регулюють поведінку людей у відповідності з цінностями даної культури;

- технологічні – алгоритми і програми дій, що ведуть до поставленої мети, але не визначають ні постановки цієї мети, ні її соціальної значущості, а тому з їх допомогою можуть бути отримані як корисні, так і шкідливі для людини (індивіда, соціальної групи, суспільства в цілому) результати [6].

Організація навчально виховної діяльності здійснюється за певними правилами, учасниками педагогічного процесу є вчителі та учні. Вони мають особисті норми поведінки: перші – функціональні обов'язки, другі – правила поведінки учнів. Ці норми мають нормативний характер, який закріплено відповідними документами: наказами, положеннями, інструкціями. Виконання встановлених правил повинно бути направлено на засвоєння знань учнями, тобто має технологічний характер, та впорядкування життя колективу, соціальних зв'язків між його членами, отже вони носять соціальний характер.

Досліджуючи культуру вчителя, необхідно також приділити увагу тому факту, що сьогодні культура вчителя досліджується досі активно, про що свідчать статті, у яких культуру вчителя здебільш розглядають як «методологічну культуру», «організаційну культуру», «естетичну культуру», і цей список можна продовжити, і, нарешті, «педагогічну культуру вчителя».

Багатоманітність визначень феноменів культури вчителя пояснюється тим, що їх аналіз вибудовується у рамках єдиного-цілого - «культури особистості», а відмінність полягає у професійно-педагогічній орієнтованості. Культура вчителя – це складний і багатогранний прояв духовного світу його особистості, яка формується завдяки взаємодії її елементів.

Висновки. Отже, враховуючи вищезазначене, феномен культури вчителя – це складна система, елементами якої є: знання, мова, цінності, переконання, звичаї, традиції, новаторство. Сукупність перелічених елементів в своєму взаємозв'язку складають зміст культури вчителя. Форма ж полягає у її способі існування і функціонування. Вона виражена у нормах.

Професійно-педагогічна діяльність вчителя є поєднання процесів навчання і виховання, вона носить суб'єктивно-об'єктивний характер, де суб'єкт при певних умовах виступає у ролі об'єкта і навпаки.

Перспективи подальших досліджень

Сьогодні, коли наша країна переживає такі складні часи, наші діти перебувають в такому стані, коли вони не розуміють що взагалі відбувається в суспільстві. Безмежний доступ до мережі Інтернет нав'язує їм бачення сьогоденної політичної ситуації, наданої часто у вульгарній формі. Тому на вчителя покладається велика відповідальність – бути об'єктивним. Ця об'єктивність полягає у тому, що незалежно від його внутрішнього світосприйняття дійсності наряду з релігійними догмами або екзотеричним розумінням світу, він має розкрити перед учнями реальне сприйняття дійсності. Учитель реалізує важливу соціальну функцію – духовне відтворення

людини, а отже, і суспільства. Саме вищезазначене має піддаватися світоглядно-філософському аналізу та теоретичній розробці науковцями.

Список використаної літератури

1. Балашов Л.Є. Деятельность, субъект объект (категориально – логический портрет) /Л.Э. Балашов // Вестник пермского университета. 2013. – №4 (16). С. 46–56.
2. Воловик В.І. Філософія педагогіки. Монографія / В.І.Воловик. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 140 с.
3. Головка Б.А. Філософська антропологія /Б.А.Головка. – К.: Парадигма, 1997. – 368 с.
4. Гатальська С.М. Філософія культури. Підручник / С.М.Гатальська – К.: Либідь, 2005. – 328 с.
5. Глоссарий современного образования / под ред. проф. д-ра ист. наук Астаховой В.И. и чл. – кор. Академии пед. наук Украины Сидоренко А.Л. – Харьков: «ОКО», 1998. – 272с.
6. Каган М.С. Философия культуры /М.С.Каган – СПб.: Петрополис, 1996. – 415 с.
7. Краткий философский словарь / В.И. Воловик, Г.В. Воловик. – Запорожье: Просвіта, 2004.- 140 с.
8. Культурология : Учебник / Под ред. Солонина Ю.Н., Кагана М.С. — М.: Высшее образование, 2005. — 566 с.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
10. Новая философская энциклопедия. [Электронный ресурс] – М: «Мысль», 2010. – Т.3. – 6 40 с. – Режим доступа: [http:// www.alleng.ru/d/phil/phil078.htm](http://www.alleng.ru/d/phil/phil078.htm).
- 11 Там само, Т.1. – 741с.
12. Основи соціальної філософії : навчальний посібник / За загальною редакцією В.І.Воловика. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – 320с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Balashov L. Activities subject object (categoriale - logical portrait) /LA Balashov // Bulletin of the University of Perm. 2013. - №4 (16). p. 46-56.
2. Volovik V.I. Philosophy of education. Monograph / V.I. Volovik. - Zaporozhe: Education, 2004. - 140p.
3. Golovko B.A. Philosophical anthropology /BA. Golovko. - K.: Paradigm, 1997. - 368 p.
4. Gatalska S.M. Philosophy of culture. Tutorial / S.M. Gatalska - K.: Lybid, 2005. - 328 p.
5. Glossary of contemporary education. Kharkov: "OKO", 1998. - p.
6. Kagan MS Philosophy of culture /M. Kagan - SPb: Petropolis, 1996. - 415 p.
7. Brief philosophical dictionary / V.I Volovik, G.V Volovik. - Zaporozhe, Prosvita, 2004.- 140 p.
8. Culturology : Textbook / edited corned beef YU.N., Kagan MS): Higher education, 2005. - 566 p.
9. Moisiuk N.E. Pedagogy. The tutorial. 5th edition, supplemented and revised / N.E. of Moisiuk. - K., 2007. - 656 p.
10. New philosophical encyclopedia. [Electronic resource] - Moscow: "Mysl", 2010. - V.3. - 6 40 C. - Mode of access: [http:// www.alleng.ru/d/phil/phil078.htm](http://www.alleng.ru/d/phil/phil078.htm).
- 11 There itself, Vol. 1. - S.
12. Fundamentals of social philosophy: the manual / under the General editorship Out. - Zaporozhe: Education, 2011. – 320p.

МАКЕДОНСКАЯ С.И., соискатель кафедры социальной философии и управления, Запорожский национальный университет (Украина, Запорожье), makedon_20@mail.ru

КУЛЬТУРА УЧИТЕЛЯ КАК МНОГОЭЛЕМЕНТНАЯ СИСТЕМА

В статье рассмотрена культура учителя как многоэлементная система. Представлена характеристика основных ее элементов. Определено содержание и форма
Македонська С.І., 2014

культуры учителя. Определены составляющие профессионально-педагогической деятельности учителя, которую он осуществляет в специально организованных образовательных учреждениях. Аргументировано, что феномен учителя представляет собой сложную систему, элементами которой есть знания, ценности, убеждения, обычаи, традиции, новаторство. Делается вывод, что совокупность перечисленных элементов в своей взаимосвязи составляют содержание культуры учителя, а форма состоит в способе ее существования и функционирования, которая выражается в нормах.

Ключевые слова: культура, учитель, деятельность, знания, система, традиции, новаторство

MAKEDONSKAIA S.I., competitor for the department of social philosophy and management, National University of Zaporozhye (Ukraine, Zaporozhye), makedon_20@mail.ru

TEACHER'S CULTURE AS MULTIELEMENTAL SYSTEM.

In this article the teacher's culture is considered within the bounds of people's activities. The teacher's professional-pedagogical activities are the processes of education and upbringing and it has subjectively – objective character, where the subject takes the part of the object under certain conditions and vice versa. Interaction between the subject and the object of the pedagogical activity is possible due to the means of activities, which are the elements of the teacher's culture. An important element of the teacher's culture is knowledge as a result of the tested cognition of the reality and its correct reflection in the people's consciousness. Due to its specific character philosophical erudition has peculiar significance as the knowledge of « common in everything» Due to philosophical knowledge mastering cultural meanings stored by humanity takes place. It is possible to pass knowledge to the following generations due to such element of teacher's culture as speech (speaking). Speech is a means of human intercourse, thinking and selfexpression in various forms of spiritual production and consumption. The person always realizes what and why will he do in his activities, but realization of this goal may have different value significance. That's why an important element of teacher's culture are values. Values form the sense of human and society existence. Fundamental philosophical values are considered to be: the Blessing (The Good), freedom and the truth. All kinds of human cognition (knowledge) are directed at attaining the truth. In all cases of interaction of the person with the world he is always oriented on the final value – the Blessing (the Good). Seeking the Good the person expresses his individuality, selfdevelops and is oriented on the key value of human existence – freedom. Values change, transform, become specific because of the person's state of consciousness which leads to their realization in the process of activities. The system of pedagogical values comprises the basis of upbringing. The values change historically, have different ethnic indications and are mainly formed from human experience. In this lies intercommunication between the acquired knowledge, that is transmitted due to the speech but the knowledge application always has certain value landmark. Firstly, the knowledge is appearing as the sum of habits, gradually customs are forced out by traditions and in the course of time they gain the form of the law. Convictions are also an element of teacher's culture. They perform the role of the moral regulator of social relations. In the system of educational activities convictions are connected with purposeful change of thought, positions, principles of behavior of its subjects. Convictions give opportunity to conduct social control and promote mutual social adaptation without which productive activities in the scientific – educational system is impossible. To sum up, above – named elements of teacher's culture are its contents, but the form of the teacher's culture are the norms, as its way of existence and functioning. The purpose of the norms lies in the determination of the technology of human activities.

Key words: culture, teacher, activities, knowledge, system, tradition, innovation

Рекомендовано до публікації докт. філософ.наук Пунченко О.П.

Дата надходження рукопису 07.05. 2014 року